

Larra i Istúriz. Entorn d'uns articles oblidats*

per Alejandro Pérez Vidal

D'ençà que l'hispanista nord-americà F. Courtney Tarr donà notícia públicament per primera vegada dels articles que donen ocasió a aquestes pàgines han passat més de quaranta-cinc anys.¹ Tot i que l'estudi de Tarr en el qual es parla d'ells és citat constantment, han estat molt pocs els qui han pres nota de la seva indicació,² i cap dels editors d'articles de Larra no n'ha fet cas. L'edició de *Páginas escogidas* de Larra preparada per Tarr,³ que, si es jutja pels seus treballs publicats, hauria reunit nombrosos textos amb autoritzada atribu-

* Aquest article es basa en una part de la meua tesina de llicenciatura *Larra en «El Español», de enero a agosto de 1836*, presentada a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona pel desembre de 1978; vaig incloure allà tots els textos anònims apareguts a «El Español» durant els mesos estudiats que podien ser atribuïts amb seguretat a Larra, dels quals es reproduïxen aquí, en apèndix, els relacionats amb el tema del present estudi. Quan aquest es trobava ja a l'impremta em va arribar notícia de la publicació, al núm. 399 de «Cuadernos Hispanoamericanos» (setembre de 1983), ps. 47-76, de l'article de la destacada estudiosa de Larra, Susan Kirkpatrick, *Larra y «El Español»: los artículos no firmados*, amb el qual apareixen també tots els articles identificables sobre la base indicada a la nota 1, excepte els inclosos aquí als apartats 1 i 4 de l'apèndix. Això no obstant, a causa de l'estreta relació d'uns altres tres textos anònims de Larra amb les argumentacions d'aquest estudi, pensat per a la seva publicació, i seguint a més un amable suggeriment de Kirkpatrick, crec convenient que tornin a aparèixer aquí juntament amb els dos no editats des del 1836.

1. A *Reconstruction of a decisive period in Larra's life (may-november, 1836)*, «Hispanic Review», v (1937), p. 15. L'article es troba recollit, en traducció, a Rubén BENÍTEZ, ed., *Mariano José de Larra*, «Persiles», 110, sèrie «El Escritor y la Crítica» (Taurus, Madrid 1978), ps. 171-193. La indicació de Tarr remet a la col·lecció del diari «El Español» de l'Hemeroteca Municipal de Madrid, a la qual, des de l'aparició del diari, el 1er. de novembre de 1835, fins a finals d'agost del 1836 apareixen regularment indicacions manuscrites dels noms dels autors de molts dels articles sense firma. Les indicacions són clarament de caràcter administratiu: amb el nom de l'autor acostuma a aparèixer una xifra que indica el nombre de línies de l'article i es poden llegir, a més, observacions com que «este comunicado no se cobra», o «como traducción - Peñalver - Un artlo.».

2. Entre ells es pot esmentar Robert Marrast, el qual repeteix aquestes indicacions a *Espronceda. Articles et discours oubliés. La bibliothèque d'Espronceda (d'après un document inédit)* (París 1966), p. 7. A més, al seu llibre *José de Espronceda et son temps. Littérature, société, politique au temps du romantisme. Thèse présentée devant l'Université de Paris IV le 4 mars 1972* (Service de Reproduction des Thèses, Université de Lille III, 1974), p. 504, es refereix a un dels articles de Larra atribuïbles sobre aquesta base.

3. En donà notícia a *Reconstruction...*, op. cit., ara a Rubén BENÍTEZ, ed., op. cit., p. 177.

ció, es perdé, sembla, durant la guerra civil espanyola.⁴ Un dels treballs pendents i més importants per al coneixement de l'obra de Larra haurà de consistir sens dubte en la reconstrucció de les recerques infructuosament dutes a terme per ell.

Els articles que es publiquen i comenten aquí, que no són tots els que les indicacions de Tarr permeten d'atribuir a Larra amb seguretat, tenen relació amb un moment important de l'activitat pública de l'escriptor: el de la seva col·laboració amb el grup de moderats i trànsfuges del progressisme que cap al maig del 1836 s'aglutinà al voltant del gabinet ministerial de Francisco Javier Istúriz. Aquesta col·laboració fou acompanyada pel suport del minsiteri de la governació d'Istúriz, el cap del qual era el duc de Rivas, a la candidatura de Larra per la província d'Àvila a les eleccions de diputats a Corts de juliol-agost de 1836. Només Carmen de Burgos, a la seva biografia de Larra, ha tractat de treure importància a l'episodi, en afirmar que el fracàs del projecte Istúriz «no contribuyó para nada a que se aumentase su pesimismo. Los anhelos que cifró en llegar al Parlamento eran muy secundarios, para quien como él sobrepuso su amor a la vida y a la gloria».⁵ La interpretació de Carmen de Burgos es basa, en el conjunt del seu llibre, i com tènueament es pot notar ja en el passatge citat, en una accentuació a vegades infundada i fins i tot obertament fantasiosa de l'abast que tingué a la vida de Larra la seva història familiar i sentimental, i per això, en termes generals, les seves conclusions no són convincents (la qual cosa no vol dir que l'obra de Carmen de Burgos no estigui en alguns aspectes molt ben documentada i continuï essent, per això, imprescindible). D'altra banda, tampoc no semblen encertades altres afirmacions, més freqüents en els estudis sobre la vida i l'obra de Larra, en el sentit que el fet d'arribar a les corts era per a l'escriptor «la máxima empresa de su vida».⁶ En aquest tipus d'apreciació es minusvalorarà, al meu judici, la importància que tenia per al mateix Larra la seva tasca literària i ideològica. D'altra banda, aquests judicis globals sobre la importància de l'episodi que considerem es redueixen, substancialment, a valoracions de tipus biogràfic. Tot i que aquestes són inevitables i temptadores, per manca de base (és ostentible la pobresa de l'epistolari de Larra i dels altres testimonis sobre la seva vida), no obren cap camí i més aviat s'han de considerar arriscades hipòtesis d'arribada.

Una qüestió més limitada que es planteja a popòsit dels mateixos fets és la del seu significat polític. En relació amb ella sí que els textos de Larra i el coneixement del moment en el qual sorgiren poden donar lloc a respostes definides i més ben fundades. És cert que no han mancat els intents de treure importància a aquest assumpte, el més assenyalat dels quals és segurament el d'Azorín: «¿Qué nos importará que Larra haya sido liberal o conservador [...]? [...] ¡Rivas y Larra! Rivas trayendo a las Cortes a Larra; y Larra deseando, impacientemente, llegar a los escaños del Parlamento. ¿Qué nos importa que

4. Cf. Daniel EISENBERG, «Poeta en Nueva York». *Historia y problemas de un texto de Lorca* (Barcelona 1976), p. 26, n. 25.

5. Carmen de BURGOS, «Figaro» (*Revelaciones, «ella» descubierta, epistolario inédito*), epíleg de R. Gómez de la Serna (Madrid 1919), p. 223.

6. Carlos SECO SERRANO, *La crisis española del siglo XIX en la obra de Larra, a Obras de D. Mariano José de Larra (Figaro)*, ed. i estudi preliminar de C. SECO SERRANO, I, «B.A.E.», cxxvii (Madrid 1960), p. LXIV.

*haya venido él por sus propios votos o que lo hayan traído? Si el ministro de la gobernación, si Rivas no le hubiera dado el acta a Larra, ¿qué distrito, qué masa electoral, qué muchedumbre ciudadana hubiera dado sus votos al gran satírico? No hubiera venido nunca Larra a las Cortes. Y Larra necesitaba venir a ellas. Larra, observador social, analista penetrante del mundo, necesita extender su campo de experiencias, ensanchar su visión.»*⁷ Juntament amb la fantasia probablement tergiversadora (pel que fa a la suposada impaciència de Larra) i a la peregrina idea que estar en unes corts com les de llavors podia ampliar la visió de cap bon observador —i Larra ho era—, l'evident tendenciositat, allora vitalista i pragmatista, desqualifica l'argumentació d'Azorín.

Una de les interpretacions de la col·laboració de Larra amb Istúriz que més ha arrelat a la crítica a partir dels anys seixanta és aquella que, de manera més o menys explícita, parteix de la idea que Larra fou un demòcrata, per bé que amb certes incoherències. Aquest punt de partença se sol fonamentar en l'anàlisi de l'oposició de Larra al govern de Juan Álvarez Mendizábal, sobre la qual caldrà fer breus consideracions més endavant. En el valuós estudi de Susan Kirkpatrick Larra: *el laberinto inextricable de un romántico liberal*, per exemple, s'afirma que durant l'oposició a Mendizábal Larra seguí «una línea creciente-mente democrática»;⁸ i molt poc després se sosté que en la col·laboració amb Istúriz Larra tingué un «objetivo de largo alcance», una «estrategia»;⁹ estratègia i objectiu queden implícitament relacionats amb la suposada actitud democràtica de Larra, i es dóna a entendre que pogueren justificar una tàctica de sentit aparentment invers. Entre aquest tipus d'interpretacions s'ha de situar també, sens dubte, el judici de Robert Marrast, fonamentat en les biografies de Burgos i Sánchez Estevan, segons el qual Larra cercà el suport isturizista per a la seva candidatura electoral «pour des raisons mal connues dont la plus déterminante fut à n'en pas douter d'ordre sentimental».¹⁰ Al meu entendre, els textos gairebé desconeguts que es publiquen en apèndix a aquest article obliguen a dissenyar d'aquestes explicacions, que eximirien de prendre seriosament el compromís moderat de Larra.

Una interpretació menys clara és la de Seco Serrano, el qual dóna a entendre que Larra s'aproximà als moderats en advertir la manca de «raíz popular y democrática» del progressisme mendizabalista; «no cae Larra en la contradicción de los que proclaman la libertad y la igualdad legales, manteniendo a toda costa las desigualdades económicas que neutralizan a aquéllas, falseándolas fatalmente».¹¹ Deixant de banda que aquesta visió d'un Larra igualitarista en sentit econòmic no es pot sostenir amb textos de l'escriptor, posar en relació aquesta suposada actitud seva respecte a Mendizábal amb el moderantisme d'Istúriz pot resultar desorientador; amb això se suggereix que Istúriz repre-

7. *Rivas y Larra* (Madrid 1973), ps. 146-147; la reimpressió de Gustavo FABRA BARRERO, *El pensamiento vivo de Larra* —valuós, això no obstant, en alguns aspectes—, a Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, ps. 119-134, i l'aparició de José Luis VARELA, *Larra y España*, «Espasa Universitaria», 7 (Madrid 1983), fan pensar que encara no és anacrònic, per desgràcia, polemitzar amb Azorín.

8. (Madrid 1977), p. 74.

9. *Ibid.*, p. 76.

10. *Op. cit.*, p. LXIII.

11. *Ibid.*, p. LXV.

sentava una orientació més igualitarista, cosa molt difícil de defensar, o bé que Larra, decebut pels progressistes, abandona els seus principis polítics anteriors, inclòs el seu «igualitarisme». Al meu entendre, excepte pel que fa a l'abast d'aquesta anterior aspiració a la igualtat, és aquesta l'explicació més convincent, i el fet és prou important com per posar-lo en relleu amb tota claredat.

No ha faltat qui, amb posterioritat a l'estudi de Seco Serrano, identifiqués Larra amb el moderantisme, sense més distincions. José Luis Varela, el qual, a través de la publicació del document que demostra l'afiliació de Larra als voluntaris realistes el 1827, havia destacat ja la faceta reaccionària de la primera joventut de l'escriptor,¹² afirma, per exemple, que a les eleccions del juliol de 1836 Larra era «un candidato gubernamental y moderado».¹³ Les cartes escrites a Larra pels qui prepararen la seva elecció com a diputat per Àvila, publicades per Varela,¹⁴ efectivament, no indueixen a diferenciar la seva actuació de la d'altres polítics del moment, i el relacionen inequívocament amb els moderats. Però ni abans de la col·laboració de Larra amb Istúriz, ni durant aquesta ni després la seva actitud fou tal que la puguem reduir a una línia moderada coherent. Les seves ambigüitats en la crítica a Mendizábal, la violència del conflicte que tingué a mitjan maig de 1836 amb el director d'«El Español», que el pogué inclinar al compromís amb Istúriz, les seves reserves durant els mesos d'aquest compromís i l'ostensible distanciament voluntari de la reflexió i l'actuació polítiques en acabar aquest mereixen una consideració detinguda, que no sostindrà aquella idea.

Pel que fa a l'actitud de Larra davant Mendizábal s'han d'assenyalar almenys algunes fites importants. Després de la seva llarga estada a París, iniciada al juny del 1835, a finals d'aquell mateix any Larra tornà a Madrid i expressà en to jovial, a *Figaro de vuelta*, article aparegut a «El Español» el 5 de gener de 1836, la seva satisfacció pel canvi polític que havia tingut lloc durant la seva absència.^{14 bis} A *Buenas noches*, fullet publicat a finals del mes de gener, el to dels comentaris referits a Mendizábal és diferent, i en algun es nota ja una lleugera crítica en contra d'ell. A *Dios nos asista*, del començament d'abril del 1836, l'actitud polèmica es manifesta obertament, amb gran força retòrica. L'oposició de Larra al ministre, en mesos en els quals es produeixen accions de govern tan importants com els decrets desamortitzadors del febrer, no queda aïllada; també Espronceda, per exemple, hi intervé, amb textos com *El gobierno y la bolsa*, article aparegut a «El Español» el 7 de març de 1836, i *El Minis-*

12. Larra, *voluntario realista (Sobre un documento inédito y su circunstancia)*, a «Hispanic Review», 46 (1978), ps. 407-420, ara reproduït a José Luis VARELA, *Larra y España*, op. cit., ps. 237-247.

13. Larra, *diputado por Ávila*, a «Estudios sobre literatura y arte dedicados al Profesor Emilio Orozco Díaz», III (Universidad de Granada 1979), p. 521. L'article és reproduït a Larra y España, op. cit., ps. 248-290; el passatge citat es troba a la p. 255.

14. *Ibid.*

14 bis. El 24-ix-1835, Larra escriví en privat als seus pares que «ha llegado el momento de que mi partido triunfe completamente». Cf. Mariano José de LARRA, *Obras de D. Mariano José de Larra (Figaro)*, op. cit., IV, p. 278. A partir d'ara les citacions de textos de Larra que es refereixen a aquesta edició es faran indicant únicament el volum, amb xifres romanes, i la pàgina. L'edició consta de quatre volums (números CXXXII a CXXX de la «Biblioteca de Autores Españoles», Madrid 1960).

terio Mendizábal, fullet publicat el 22 d'abril del mateix any.¹⁵ Caldria esbrinar si el que hi ha de comú entre les seves posicions és una actitud autènticament democràtica o un llenguatge merament populista. En qualsevol cas, cal assenyalar que, simultàniament al seu atac, Maria Cristina de Borbó, la reina governadora, el general cap de l'exèrcit de Navarra, Luis Fernández de Córdova, i l'ambaixada francesa conspiraven contra el gabinet ministerial en favor d'un viratge moderat que havia de portar Istúriz a la presidència, el qual impulsava activament l'operació des del mes de gener.¹⁶ A més, sembla que entre ambdues oposicions a Mendizábal hi hagué en alguns moments una vinculació directa.¹⁷

El progressiu distanciament de Larra respecte a Mendizábal es produí aparentment des d'una actitud de plena independència, subratllada pel fet que els textos firmats hostils al cap del gabinet no aparegueren a «El Español», el diari on era redactor, sinó que foren publicats en fullet. Anònimament, no obstant això, Larra contribuí a definir l'oposició d'«El Español» a Mendizábal, de signe general moderat.¹⁸ Així ho revela l'editorial del diari del 23 de març de 1836,¹⁹ que assoleix per aquest fet una importància notable. S'ha de destacar també, d'altra banda, la insistència de Larra en aquest editorial sobre la qüestió constituent, ja tractada a *Buenas noches*; aquí, però, la seva burla d'aleshores sobre els projectes de revisió de l'Estatuto Real²⁰ (burla significativament suprimida del text de *Buenas noches* per a l'edició en volum del 1837) deixa pas a una posició emfàticament favorable a aquella mena de projectes.

Tot i haver-se produït aquestes coincidències generals entre les posicions de Larra i les dels isturizistes, ja durant el ministeri Mendizábal («El Español» estigué compromès sens dubte des de molt aviat amb l'operació Istúriz), l'arribada de Larra a les seves files fou accidentada i significà un tomb en la seva trajectòria pública. Des del fonamental article de F. C. Tarr del 1837,²¹ l'aproximació de Larra a les posicions isturizistes s'ha relacionat directament amb el desenllaç d'un conflicte que l'enfrontà a «El Español», el diari dirigit per An-

15. José DE ESPRONCEDA, *Obras completas*, ed. de J. CAMPOS, «B.A.E.», LXXII (Madrid 1954), ps. 382-383 i 373-379. Cf. Robert MARRAST, *José de Espronceda et son temps...*, op. cit., ps. 546, 563 i ss., entre altres coses per a la correcció de la data que erròniament atribueix Jorge Campos a *El Ministerio Mendizábal*.

16. Peter JANKE, *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)* (Madrid 1974), p. 211, n. 34. Sobre els mesos del 1836 que ens interessen aquí, el treball de José Miguel DELGADO IDARRETA D. *Francisco Javier de Istúriz y Montero. Un político liberal de Isabel II*, a «Cuadernos de investigación. Geografía e Historia», II (1976), ps. 91-105, no aporta res de nou en relació amb els estudis de Fontana i Janke.

17. Cf. Fernando FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA, *Mis memorias íntimas*, «B.A.E.», CXCII (Madrid 1966), p. 224, i Robert MARRAST, *José de Espronceda et son temps...*, op. cit., ps. 562 i ss.

18. Cf. Concepción de CASTRO, *Romanticismo, Periodismo y Política*. Andrés Borrego (Madrid 1975), ps. 89-115.

19. Reproduït en apèndix a aquest article.

20. Mariano José DE LARRA, *Obras de D. Mariano José de Larra (Figaro)*, op. cit., II, p. 143. A partir d'ara les citacions de textos de Larra que es refereixin a aquesta edició es faran indicant únicament el volum, amb xifres romanes, i la pàgina. L'edició consta de quatre volums (números CXXXII a CXXX de la «Biblioteca de Autores Españoles», Madrid 1960).

21. Citat a la nota 1.

drés Borrego del qual ell era redactor. La censura per part del diari d'una allusió polèmica contra Istúriz que apareixia en una crítica teatral de Larra donà lloc a una decisió de l'escriptor de separar-se del diari, documentada per una carta al director no publicada al seu moment, titulada *Despedida de Figaro*; això no obstant, immediatament després Larra suavitzà la seva reacció, en un escrit que sí que fou publicat, *Figaro al director de «El Español»*. Aquest escrit anava seguit, el mateix dia, 23 de maig de 1836, per una resposta amistosa de Borrego, i Larra publicava a més, al mateix número del diari, una versió modificada de la seva ressenya teatral. Per un eloqüent apunt manuscrit de Larra transcrit per Tarr se sap que Larra pensà en la possibilitat d'avenir-se amb Borrego a canvi d'una millora de la seva situació laboral a «El Español»,²² però una nota dels ingressos de Larra durant aquell any dóna constància que l'esmentada millora no es produí.²³

A què es degué, doncs, la submissió de Larra a les condicions que li imposava «El Español»? Segons Tarr, opinió que comparteixen tots els qui posteriorment s'han ocupat de l'assumpte, aquesta actitud de Larra s'ha de relacionar amb una oferta que li degueren fer llavors (des dels cercles del govern d'Istúriz, i probablement a través d'Andrés Borrego): l'oferta de recolzar des del govern la seva candidatura a les eleccions de diputats a corts que foren convocades en aquells dies.

Sense negar que ambdós fets tinguin bastant a veure, convé posar en relleu un aspecte de la relació entre ells que requereix explicació. Entre la conciliació amb «El Español» i els primers testimonis de la candidatura de Larra, en cartes de Ramón Ceruti i Domingo Ruiz de la Vega que situen inequívocament la comunicació de la decisió de Larra a aquests, els seus principals agents electorals, al voltant del 17 de juny,²⁴ transcorregueren tres setmanes. Si aquest termini de temps era clarament perjudicial per a la feina electoral, com manifesten les mateixes cartes esmentades, per què esperà Larra? No sembla probable que tingués dubtes sobre la província per la qual s'havia de presentar, i tampoc no podia témer que es fes pública massa aviat aquella mostra de la seva actitud política, puix que el tipus de vincle que l'unia als isturizistes d'Àvila li hauria permès perfectament mantenir el secret tant com hauria desitjat. D'altra banda, en establir una relació immediata entre el conflicte amb «El Español» i la candidatura electoral de Larra es pressuposa en ell una ambició més o menys grossera o infantil de veure's revestit d'honors parlamentaris, i no hi ha motius suficients per pensar que la inclinació de Larra fos d'aquesta mena. Seria més prudent, al meu judici, menys reductiu, entendre l'interès de Larra per figurar a les corts com a manifestació parcial d'un tomb general de les seves concepcions polítiques, en un sentit ample que s'intentarà perfilar al llarg d'aquest treball. A més, es poden notar antecedents polítics d'aquest tomb —encara que no siguin més que això, mers antecedents— en les ambigüitats de l'oposició de Larra a Mendizábal.

22. A Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, p. 178. La *Despedida de Figaro* és reproduïda per Tarr al mateix article, ps. 174-175, i *Figaro al director de «El Español»* apareix ara a II, ps. 217-218.

23. *Ibid.*, p. 181.

24. José Luis VARELA, *Larra, diputado por Avila, a Larra y España*, ps. 261 i 283.

D'acord amb això, es podria suposar que el conflicte de Larra amb «El Español» es resolgué en avenir-se l'escriptor a la idea que els objectius del grup d'Istúriz coincidien amb opcions defensades ja abans per ell mateix i eren dignes de suport. Així, l'episodi electoral, amb totes les seves misèries, ben reflectides en la correspondència conservada,²⁵ es podria entendre com a mera conseqüència de l'actitud política general de Larra des de finals de maig del 1836.

El mateix Tarr va intentar ja definir la base que el compromís moderat de Larra pogué tenir en les seves concepcions polítiques. No em sembla encertada la seva idea que Larra, tot i que una vegada digués una cosa semblant, cregués autènticament viable el suposat projecte d'Istúriz d'unir les diverses orientacions liberals «*bajo una política y una constitución moderada*».²⁶ Sí que s'ha de tenir en compte la seva consideració que l'antiabsolutisme de Larra —i amb això s'hauria de precisar els límits d'aquest— el podia haver induït a una actitud molt favorable a Maria Cristina que justificués intrigues de palau com la que donà lloc al ministeri Istúriz. La tercera observació de Tarr sobre el que havia pogut aproximar Larra al grup d'Istúriz té un interès especial perquè pot ajudar a situar alguns articles de l'escriptor que de seguida es comentaran; es refereix al fet que al govern d'Istúriz figuraven dos homes de lletres, el duc de Rivas i Antonio Alcalá Galiano, envers els quals Larra havia de sentir-se favorablement disposat.²⁷

Les breus consideracions de Tarr no es proposen d'exhaurir l'anàlisi de les actituds polítiques de Larra durant el ministeri Istúriz, i val la pena detenir-se sobre alguns textos només mencionats o deixats de banda per ell que poden ajudar a definir-les. He d'aclarir, amb tot, que, a parer meu, s'haurà d'esperar a tenir un estudi detingut, encara per fer, dels articles i fullets anteriors al 15 de maig de 1836 —des de *Fígaro de vuelta* fins a *Los barateros* i la ressenya d'*El Ministerio Mendizábal*, d'Espronceda—, així com dels posteriors al mes d'agost, per poder definir adequadament les continuïtats i discontinuïtats i els aspectes més consistents de les idees polítiques de l'escriptor, incloses les que més fàcilment podien acompanyar un compromís moderat.

Un cop caigut el govern d'Istúriz, Larra parlà dels mesos de la seva vinculació a ell com d'un període en el qual voluntàriament havia deixat d'escriure sobre matèries polítiques: «*Cuando me propuse callar hasta el día en que pudiese hablar en la tribuna*»,²⁸ escriví en un text justificatori no publicat en vida seva. Les indicacions manuscrites que figuren a la col·lecció d'«El Español» de l'Heremoteca Municipal de Madrid permeten d'atribuir amb tota seguretat a Larra, amb la confirmació de l'estil i altres trets dels textos, quatre articles de tema polític publicats anònimament durant aquest període, els mesos de juliol i agost. No es pot descartar la possibilitat d'identificar algun altre article polític de Larra del mes de juny, però l'atribució haurà de ser més laboriosa i hipotètica que la dels esmentats articles, atès que en aquella col·lecció del diari manquen per a aquest mes les indicacions manuscrites sobre els autors

25. *Ibid.*, ps. 256-290.

26. A Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, p. 185.

27. *Ibid.*

28. *Ibid.*, p. 187.

d'articles anònims. El fet que a la segona meitat del juliol Larra escrivís diversos editorials obeí possiblement a l'absència del director del diari.²⁹

La primera nota de significació política que s'ha de comentar es refereix al tancament del diari «El Liberal». No pot estranyar en Larra l'agudeses de presentar el comentari de la notícia en forma de nota necrològica, sobretot si s'adverteix que aquest procediment parodístic és en funció de l'atac a aquella publicació. Larra insereix al seu article una nota firmada pel director d'«El Liberal», però el caràcter necrològic del text dona lloc a una perspectiva sarcàstica sobre la principal idea de l'esmentada nota, la idea que «El Liberal» podria reaparèixer. A la mateixa nota s'explica que la publicació s'havia hagut d'interrompre momentàniament a causa de la deserció de qui la finançava. Un altre diari, «El Corsario»,³⁰ identificà mesos més tard aquella figura amb Manuel Matheu, personatge vinculat a Mendizábal durant el seu primer ministeri.³¹ L'argumentació de Larra contra «El Liberal», a part el judici sobre la seva «falta de fondo» i del qualificatiu de «pesado», es basa en l'afirmació irònica que la «falta de fondos» és «motivo más que suficiente para que cese de publicarse un periódico»; com queda clar pel context, Larra pensa, seguint sens dubte concepcions en voga sobre la llibertat dels òrgans periodístics, que un diari no ha de necessitar fons, que s'ha d'autofinançar, per no obeir sinó «la opinión del país», a través dels seus lectors. És difícil de creure que aquesta fos la regla per al conjunt dels diaris del moment (que jo sàpiga, no disposem encara de cap estudi sobre el seu finançament), i per tant es pot dubtar de la base objectiva de l'atac de Larra. Per la resta, el director d'«El Liberal», Valentín Llanos, que firma la nota ridiculitzada per Larra, era o havia estat secretari particular de Mendizábal, i, com es pot suposar, l'orientació del diari, finançat també en algun moment per l'ex-ministre,³² havia obeït a aquest fet. No obstant això, la talla del director no era la del periodista mercenari. Llanos havia viscut a l'emigració com a liberal des del 1814. A Anglaterra havia escrit dues novel·les històriques en anglès, *Don Esteban, Or Memoirs of a Spaniard written by himself*, del 1825, i *Sandoval, or the Freemason*, del 1826, ambdues sobre avatars de la vida dels liberals entre la guerra contra Napoleó i l'any 1820; Llorens, a més de donar constància del relatiu èxit de la primera (dues edicions i una traducció alemanya, com a mínim) els atribueix una certa importància pel seu caràcter precursor en la combinació dels temes polítics contemporanis, sovint amb expressions emfàtiques de conviccions liberals, i les descripcions de costums espanyols. Llanos havia tingut amistat a Roma amb John Keats i, temps després de la mort del poeta, el 1826, es casà amb la seva germana Fanny.³³ Entre els veritables motius de l'atac de Larra el principal era segurament la tendència política d'«El Liberal», contrària a aquella amb la qual Larra col·laborava, que en aquell moment era al govern. Cal assenyalar, finalment, que «El Liberal» ressuscità.

29. En una carta als seus pares del 15 de juliol Larra escrivia: «Las elecciones y la ausencia de Borrego nos dan infinito que hacer en el periódico» (IV, p. 283).

30. Núm. 1 (1-x-1836).

31. P. JANKE, *op. cit.*, p. 231.

32. *Ibid.*

33. José F. MONTESINOS, *Introducción a una historia de la novela española en el siglo XIX* (Madrid 1980*), ps. xv-xvi, i Vicente LLORENS, *Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)* (Madrid 1979*), ps. 260-267.

El següent article anònim de Larra, un editorial del 23 de juliol de 1836, té interès en la mesura en què, contra l'habitual suport incondicional d'«El Español» al govern Istúriz, hi apareixen plantejades indirectament algunes qüestions de principi que, segons es tracta de donar a entendre, condicionen l'esmentat suport. Són aquestes qüestions les que permeten a l'editorialista d'«El Español», contra l'opinió d'un lector, coincidir en els seus comentaris amb «El Eco del Comercio», objecte constant dels atacs del diari de Borrego. Aquest aspecte insòlit de l'article posa en evidència amb claredat la personalitat intel·lectual de Larra, tot i que no es pugui dir que aquesta anés acompanyada per una constància equiparable en els seus criteris polítics.

Els fets als quals l'article es refereix, malgrat que no apareixen més que per al·lusió, s'entenen bé. A «El Español» de quatre dies abans, del 19 de juliol, s'havia publicat ja un informe del governador militar dirigit al capità general i enviat per aquest als diaris en el qual el primer, que sostenia haver participat directament a l'enfrontament entre les forces militars i els partidaris de Mendizábal, donava una versió del seu desenrotllament. Un extrem no mencionat per Larra és la participació, del cantó de la multitud, de diversos guàrdies nacionals, alguns dels quals havien estat arrestats.³⁴ El marc dels fets el constituïa l'ambient postelectoral de Madrid. Com és sabut, es tractava de les eleccions convocades pel gabinet Istúriz després de la dissolució de les corts anteriors, amb majoria mendizabalista, que havien dut a terme un vot de censura contra el nou govern. Aquest, com ho demostra, per exemple, la correspondència relativa a l'elecció de Larra a Àvila, no havia deixat d'utilitzar tots els recursos al seu abast per inclinar al seu favor els vots dels escassos electors (uns 65.000, d'una població d'uns 12 milions d'habitants).³⁵ El rerafons de l'article de Larra que es dona per entès és donat pel fet que a Madrid els mendizabalistes, malgrat tot, havien obtingut una rotunda victòria, en aconseguir a la primera volta de les eleccions sis dels set diputats elegibles.³⁶ Malgrat que el resultat global d'aquella primera volta no els era favorable (havien obtingut, segons sembla, 56 diputats, contra els 80 dels isturizistes i afins), no quedava clar quin podia ser el desenllaç de la segona.³⁷ Pel que feia a Larra, el 21 de juliol li havien escrit des d'Àvila comunicant-li que no havia sortit elegit en aquella volta, però que podia considerar segura la seva elecció a la segona.³⁸

A l'article apareixen judicis concrets sobre la càrrega de la tropa contra els mendizabalistes que s'havia produït la nit del 17 de juliol: la llei que prohibia manifestacions no autoritzades a determinats llocs hauria hagut de ser respec-

34. Larra també formava part d'aquest cos des del 1834. Cf. José Luis VARELA, *Lamennais en la evolució ideològica de Larra*, a «Hispanic Review», 48 (1980), ps. 297-298, i Juan Sinisio PÉREZ GARZÓN, *Milicia Nacional y revolución burguesa. El prototipo madrileño. 1808-1884* (Madrid 1978), p. 397.

35. Fermín CABALLERO, *El gobierno y las Cortes del Estatuto* (Madrid 1837), p. 452, i Josep FONTANA, *La revolución liberal. Política y hacienda en 1833-1845* (Madrid 1977), p. 157.

36. Joaquín TOMÁS VILLARROYA, *El sistema político del Estatuto Real (1834-1836)* (Madrid 1968), p. 530.

37. *Ibid.*, p. 529.

38. Carta de Ramón Ceruti, a José Luis VARELA, *Larra y España*, op. cit., p. 264.

tada, independentment del fet que fos justa o no, però el governador militar, per la seva part, no hauria hagut de manar que es carregués contra uns civils per la simple suposició que havien d'actuar violentament. Al mateix temps, al llarg de tot el text Larra va posant en relleu punts de vista més generals: «*Los desaciertos de los agentes del gobierno*» són de la responsabilitat del govern mateix; «*El Español*» sosté el govern en nom de la unitat dels liberals; el millor suport al govern és una crítica benèvola, que el pugui ajudar a rectificar els seus errors. Finalment, s'han de destacar dues afirmacions bastant contrastants. Per tal d'augmentar la seva coincidència amb «*El Eco del Comercio*» Larra cita Lerminier (autor d'una *Philosophie du droit*, de la qual va prendre l'epígraf de la seva *Carta de Figaro a un viajero inglés*;³⁹ a *Horas de invierno* Larra equipara aquell mateix autor, pel ressò que obtenia la seva veu, a Victor Hugo).⁴⁰ «*Nuestra causa es tan fuerte, ha dicho Lerminier, que nos permite ser justos hasta con nuestros enemigos*»: el punt de vista des del qual està feta aquesta afirmació és ostensiblement el punt de vista ministerial. Per això sorprèn de llegir, cap a la conclusió de l'article, aquesta altra presentació de la posició del diari i del seu judici sobre la situació: «*Decididos a no esperar mucho de un gobierno, a quien tampoco se prestan las circunstancias.*» Aquí, sense cap citació brillant en la qual fonamentar-se, Larra valorava sens dubte més encertadament la situació, i en particular la debilitat del govern i les desfavorables condicions socials i polítiques per a la «causa» moderada. A diferència del que succeeix a molts estudiosos posteriors, a Larra probablement no el va sorprendre gaire l'anomenat «*motín de La Granja*».

Poc és el que es pot dir del següent text polític de Larra, l'editorial publicat a «*El Español*» el 25 de juliol de 1836. Larra és simplement just, segons sembla, en elogiar l'actuació de la milícia nacional del nord contra els carlins.⁴¹ A més, en considerar la necessitat d'una compensació material als milicians, dóna mostra d'un interès ben concret per la realitat. Pel que fa a la probable significació política de la qüestió central plantejada per Larra en aquest article —la supressió per part de la Diputació de Navarra d'una exempció tributària concedida per Rodil i Espoz y Mina a la milícia urbana del nord—, res no he trobat per definir-la al recent i voluminós estudi de Pérez Garzón, ja citat.

Aquests comentaris anònims tan atents als fets menuts de la política del moment no són els únics a través dels quals es manifesten les opinions de Larra respecte al gabinet Istúriz. Aquestes apareixen també en textos relatius a esdeveniments culturals. Una mostra característica d'això la constitueixen alguns dels articles dedicats per Larra a les activitats de l'Ateneo de Madrid. Probablement s'ha d'entendre que el mateix entusiasme sense reserves de Larra respecte a la institució de l'Ateneo era ja indicatiu de proximitat als ambients moderats.⁴² En alguns passatges d'aquests articles, a més, aquesta proximitat es manifesta de manera ostensible. Així, per exemple, al primer, de l'11 de juny de 1836, en la pseudo-reconvençió al duc de Rivas, ministre de la gover-

39. IV, p. 322.

40. II, p. 290.

41. Cf. Juan Sinisio PÉREZ GARZÓN, *op. cit.*, p. 382.

42. Dóna una vaga indicació en aquest sentit Antonio RUIZ SALVADOR, *El Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid (1835-1885)* (Londres 1971), p. 54.

nació i president de l'Ateneo, per la seva inassistència a la inauguració del curs. Per veure el sentit de l'article no cal ni saber que al voltant d'aquelles dates Larra obtenia el suport de Rivas per a la seva candidatura a les eleccions parlamentàries.⁴³ Els suaus retrets semblen mera excusa per als hiperbòlics elogis que li fa, en un estil afortunadament excepcional a la seva obra. El passatge més sorprenent té, això no obstant, un sentit més general: «*Persuadidos como lo estamos de que la inteligencia es la que ha de hacer en el mundo las revoluciones, la instalación de una cátedra es, a nuestros ojos, un hecho más importante que un triunfo militar, así como es mucho más lisonjero y ventajoso a la humanidad convencer a un hombre que matarlo.*»⁴⁴

Sembla com si Larra perdés de vista la realitat social i política, o com si aquesta hagués deixat d'interessar-li: potser pensava que a l'Ateneo es convenceria algun carlista, per exemple? No es pot oblidar, a més, que el que anava aconseguint a la guerra el gabinet Istúriz, amb el seu aliat el general Córdova, no eren precisament victòries,⁴⁵ de manera que l'afirmació de Larra pren un concret sentit justificatiu del govern.

Una setmana després d'aquest primer article sobre l'Ateneo Larra n'escribí un altre dedicat, la major part, a l'altre ministre literat del gabinet Istúriz, Antonio Alcalá Galiano. L'engolament retòric del text s'adverteix des del mateix subtítol: «*Señor Alcalá Galiano: compatibilidad del desempeño de un ministerio y de una cátedra.*»⁴⁶ Quant al contingut de la seva argumentació a favor d'aquesta idea cal destacar que manifesta una actitud il·lustrada —«*el saber es el primer título a la superioridad y al mando*»— i deixa de banda tota idea de representativitat; l'esmentada actitud s'expressa, a més, amb gran èmfasi, en passatges com el següent, en el qual l'esquema bimembre i el paral·lisme entre les comparacions sostenen el patetisme introduït per la primera frase: «*No hay cuadro más sublime que el que puede ofrecer el poder, dependiendo la fuerza para gobernar, y echando mano de la inteligencia; y no es menos el servicio que hace un hombre público gobernando que el que puede hacer enseñando.*»⁴⁷ També és molt significatiu que entre els exemples que Larra proposa a Alcalá Galiano —perquè el seu públic ideal en aquest article sembla concretar-se en la figura del ministre— hi hagi, a més de Guizot, Martínez de la Rosa, sense que les actituds polítiques d'aquest, que tant havien irritat Larra altre temps, donin ocasió a la més petita reserva. Cal indicar, finalment, que l'atenció de Larra a la realitat és més gran que no pas a l'anterior article sobre l'Ateneo. El relatiu triomfalisme d'aquell és substituït pel reconeixement que «*la situación de los negocios en España y la posición misma del ministerio son bastante dificultosas*»,⁴⁸ i la referència a les competències ministerials d'Alcalá Galiano, de tan concreta, s'acosta a la burla: «*El ministerio de marina por ahora, y desgraciadamente, no debe ser el más ocupado, a no tratar, como sería*

43. Cf., a títol de testimoni indirecte, les referències a Ribas a cartes de Ceruti a Larra del 23 i 24 de juliol de 1836, a J. L. VARELA, *Larra y España*, cit., ps. 280-281.

44. II, p. 222.

45. Cf. Josep FONTANA, *op. cit.*, p. 182, n. 19, i ps. 185-186.

46. II, p. 235.

47. II, p. 236.

48. II, ps. 236-237.

*difícil en el día, de crear una marina, en cuyo caso convendremos en que ninguno otro pudiera dar más que hacer.»*⁴⁹

Per concloure el comentari d'aquests dos articles convé intentar concretar aquí breument l'observació de Tarr⁵⁰ relativa a la importància que pogué tenir per a Larra, a l'hora de comprometre's amb el grup d'Istúriz, que al seu govern hi hagués personatges com el duc de Rivas i Alcalá Galiano. Aquests dos textos, més que com a elogi serví a dos personatges poderosos que l'estiguessin ajudant a aconseguir un benefici individual, s'han d'entendre, crec jo, com a mostra d'una actitud d'arrel illustrada reformista que, en nom del talent o la cultura d'aquells personatges, induí Larra a ignorar, potser només al començament, la manca de representativitat i el concret significat polític del govern del qual formaven part.

Els últims articles de tema no principalment polític que s'han de mencionar són els dos dedicats a l'estrena d'*Antony*, d'Alexandre Dumas. Per entendre'ls adequadament s'han de situar en relació amb les crítiques escrites per Larra amb motiu d'altres estrenes d'obres de Dumas a Madrid i en relació amb l'article *Literatura... Profesión de fe*. Allò que més interessa aquí es pot esquematitzar en dos punts. En primer lloc, l'apologia dels ordres socials que viu l'home «desde que hay mundo», atès que «el camino del predominio ha estado siempre abierto al talento» i «la inteligencia ha sido en todos tiempos la reina del mundo, y ha vencido las preocupaciones»;⁵¹ en cap altre moment no valorà Larra tan positivament el món social en el qual vivia. En segon lloc, s'ha de destacar la idea que exposa Larra sobre la relació entre el teatre i la societat. En un article del febrer de 1836 Larra havia afirmat: «El teatro, pues, rara vez corrige, así como rara vez pervierte»;⁵² a la crítica de *Catalina Howard*, de Dumas, del mes següent, repetí que «el teatro rara vez corrige al hombre, porque el hombre es animal de poco escarmiento»;⁵³ i, passat l'episodi isturizista, a la ressenya de *Margarita de Borgoña*, també de Dumas, insistí en les mateixes idees. A la crítica d'*Antony*, del mateix autor, en canvi, Larra presenta l'obra com una amenaça contra l'ordre social i contra la llibertat i els costums dels espanyols, i, indirectament, com a imposició d'«una fracción poco nacional y menos pensadora»⁵⁴ (s'ha d'entendre que la direcció dels teatres de Madrid era en mans dels progressistes). L'important no era llavors per a ell la veracitat i l'eficàcia expressiva de l'obra, que reconeixia a *Antony*, sinó la seva funció illustradora (o, en el cas contrari, moralment perniciosa). Així, en el seu aspecte més general, la visió dels fenòmens culturals que s'observa a *Antony* és molt en consonància amb la dels articles sobre l'Ateneo, i no és casual que Larra exposés aquest tipus de concepcions en el moment en què havia decidit intentar actuar des del poder.

L'últim article anònim de Larra sobre temes polítics que coneixem, si bé fou escrit encara sota el govern Istúriz, es refereix ja a uns esdeveniments que n'anunciaven la fi. *De las ocurrencias de Málaga y del Sr. de Mendizábal* fou

49. II, p. 237.

50. A Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, p. 185.

51. II, p. 250.

52. II, p. 157.

53. II, p. 186.

54. II, p. 249.

publicat a «El Español» el 2 d'agost de 1836. Els fets als quals es referia s'havien iniciat cap al 24 i 25 de juliol, i hi havien perdut la vida, el dia 26, el governador militar y el governador civil, que havien intentar tallar la revolta, protagonitzada principalment per la milícia nacional;⁵⁵ quan parla de l'«*asesinato de dos autoridades*» Larra es refereix a aquestes morts. Pel que fa als objectius de la revolta, tot i que a l'article no se'n parla, l'allusió a allò a què aquella s'oposa, «*la inmediata expresión de la voluntad nacional que en las próximas cortes revisoras debe definitivamente pronunciarse*», en dóna un cert indicatiu: a Màlaga s'havia proclamat la constitució del 1812, contra el programa d'Istúriz de revisió de l'Estatut Reial.

El text de Mendizábal que Larra reproduïx en el seu article té relació amb un altre pronunciament de la guàrdia nacional de Màlaga, el qual havia tingut lloc en ocasió de les eleccions del febrer de 1836 (les comentades per Larra a *Dios nos asista*), sota el gabinet Mendizábal; «El Español» havia acusat llavors el govern d'estar darrera dels incidents,⁵⁶ i per la carta que Larra publica es veu que, almenys formalment, Mendizábal se'n distancià. Quant al motiu central de l'article de Larra, el del rumor que Mendizábal estava disposat a prendre una actitud com la del febrer, quan era cap de gabinet, i el desig que aquell rumor fos cert, potser cal fiar-se de la buidor retòrica del text per sospitar que aquest no obeïa ni a les informacions ni a les autèntiques expectatives del redactor. Per a qualsevol observador atent, i Larra ho era quasi sempre, havia de resultar bastant clar que els esdeveniments de Màlaga no contrariaven les intencions de Mendizábal.⁵⁷ El text, de tota manera, és ambigu, potser voluntàriament, i tant es pot imaginar que intentés influir en contra de la resignació dels isturizistes davant la força del grup rival al carrer com que intentés treure ferro a l'enfrontament de Larra amb els mendizabalistes durant els últims mesos.

L'article de Larra del 2 d'agost té interès, unit als altres textos considerats fins aquí, per esbrinar l'efecte que pogueren tenir sobre ell, en general, els moviments del juliol i de l'agost de 1836 i, en particular, l'anomenat motí de La Granja. Sembla clar que aquest s'ha d'entendre com a acte final d'unes agitacions que s'havien iniciat amb la revolta de Màlaga i que s'havien estès a molts llocs del territori sotmès a Maria Cristina;⁵⁸ a més, aquell moviment havia estat molt similar al de l'estiu anterior,⁵⁹ el qual, sense *sargentada* ni diners reals o imaginaris de Mendizábal, havia acabat amb un altre govern moderat, el del comte de Toreno.

Als estudis sobre la vida i l'obra de Larra hi ha hagut tendència a seguir la interpretació moderada d'aquest moment de la història d'Espanya tan important per a l'escriptor. Els últims vint anys ha exercit particular influència el relat d'aquest episodi que apareix a la introducció de Carlos Seco Serrano

55. Josep FONTANA, *op. cit.*, p. 190; Peter JANKE, *op. cit.*, ps. 220-221; «El Español» (19-VIII-1836).

56. 26-II-1836.

57. Peter JANKE, *op. cit.*, p. 222.

58. Josep FONTANA, *op. cit.*, ps. 189-201.

59. Peter JANKE, *op. cit.*, ps. 223-224.

a la millor edició existent de les obres de Larra.⁶⁰ Aquest relat, que es troba en un apartat significativament titulat «La fuerza política de las talegas»,⁶¹ es presenta sense cap indicació de les fonts en les quals es basa i, eliminada tota referència detinguda als moviments previs de juliol i començaments d'agost, només s'hi dona espai a la idea que la caiguda d'Istúriz es degué únicament als diners gastats per Mendizábal el 12 d'agost per induir els sergents de la guàrdia reial de La Granja a imposar a la reina la Constitució del 1812.

L'explicació dels fets de La Granja partint únicament de la idea del suborn té en molts casos una funció justificatòria del pessimisme que es manifestà obertament a l'obra de Larra des de l'agost de 1836. Se suposa que els esdeveniments havien obeït a vils intrigues i havien tingut un desenvolupament grotesc i que això fou el que pertorbà l'escriptor. Ara bé, sense entrar en la valoració historiogràfica d'aquells fets, atenent només la visió que hem de suposar que en va tenir Larra i prenent en consideració els seus articles anònims que hem comentat, sembla fonamentat pensar que també ell els veié com a culminació d'aquelles agitacions que s'havien iniciat, si no a Madrid el 17 de juliol,⁶² sí, almenys, a Màlaga deu dies més tard. Perquè, com hem indicat, Larra no sols es referí a aquests moviments, sinó que advertí, a més, la debilitat del govern que els havia de fer cara, el mateix govern del qual, rere l'anonimat d'un editorial d'«El Español», el 23 de juliol de 1836, s'havia reconegut «ministerial».

La desfeta de l'opció política amb la qual s'havia compromès afectà Larra sens dubte en diversos sentits. La imatge d'independència de la qual havia fet ostentació repetidament (l'últim exemple era la *Carta de Figaro al director de «El Español»*, publicada el 23 de maig de 1836) s'havia esvaït. A més —cosa almenys tan important com aquesta—, s'havia desgavellat la idea del seu compromís amb la paraula, la seva imatge d'«hablador». Així ho reconeixia ell en un text de justificació de la seva conducta que no s'arribà a publicar, un text en el qual feia referència a les opinions adverses a la seva persona en un to que posava en evidència que no li eren gens indiferents: «¿Qué resultaría en contra mía? ¿Que no he escrito? Raro crimen, y del cual son culpables trece millones y pico de españoles. Estoy, pues, condenado, so pena de ser declarado retrógrado, a seguir escribiendo toda mi vida, día y noche, en el sentido que a cada cual le parezca, ¡y esto en un país libre! Cualquiera podría decir: Es un traidor, porque no he salido esta mañana publicando en un folleto mis opiniones.»⁶³

Pel que es referia al present, al mateix text Larra manifestava la seva voluntat de mantenir silenci en assumptes polítics: «Nadie va más allá que yo en punto a liberalismo. Lo he probado, lo seguiré probando en lo poquísimo que pienso ocuparme ya de materias políticas.»⁶⁴ En una crítica teatral del mes de setembre feia una explicació d'aquesta idea: «No vivimos en la época de

60. Una mostra molt recent d'aquesta influència es pot trobar a l'«Estudio preliminar» de Juan Cano Ballesta a la seva antologia anotada de Mariano José de LARRA, *Artículos sociales, políticos y de crítica literaria* (Madrid 1982), p. 33.

61. Estudi citat a nota 6, ps. LXVII-LXVIII.

62. Si es té en compte l'editorial d'«El Español» del 23 de juliol, ja comentat; cf. Robert MARRAST, *José de Espronceda et son temps...*, op. cit., p. 588.

63. A Rubén BENÍTEZ, ed., op. cit., p. 187.

64. *Ibid.*

los artistas ni de las letras; los que no seamos más que artistas y literatos inclinemos la cabeza respetuosamente ante la fuerza de las cosas y hagamos sacrificio de nuestro amor propio en las aras del bien público, puesto que éste parece necesita épocas de conflicto para afirmarse. Los tiempos tranquilos renacerán, las letras y las artes tornarán a ocupar el lugar que en la sociedad les corresponde.»⁶⁵

Contra el que s'acostuma a pensar, Larra no havia expressat sempre un optimisme incondicional respecte al progrés material i els canvis socials i polítics, morals i dels costums que el poguessin acompanyar, però gairebé sempre havia semblat que volia expressar en la seva obra —i hi reeixia—, d'una manera o una altra, el significat d'aquells canvis, per molt turbulents que fossin. En aquestes paraules es manifesta, en canvi, quelcom de nou, una idea d'allunyament respecte a la realitat col·lectiva que l'envoltava, juntament amb el desig d'una societat harmònica en la possibilitat de realització de la qual és difícil que cregués.

L'allunyament de Larra de la política és el que pogué dur a una coincidència tan significativa com l'assenyalada per Tarr⁶⁶ que l'article *La Nochebuena de 1836*, expressió d'un esvoranc interior ple de pessimisme i mals presagis, es publicà al mateix temps que la notícia de la victòria d'Espartero a Bilbao contra els carlins, obtinguda la mateixa nit de Nadal. D'altra banda, si bé esporàdicament, Larra continuà opinant sobre la política en termes que podien respondre a una perspectiva moderada —en els atacs al govern del «señor Calatrava I», per exemple— i, tot i que continuava col·laborant a «El Español», que havia passat a mans progressistes, firmà un contracte amb dos diaris de significació marcadament moderada, «El Mundo» i «El Redactor General».

Hi hagué, doncs, una certa continuïtat en les opinions polítiques ocasionals de Larra des del juliol de 1836, i potser ja des del maig, fins a la seva mort, pel febrer de 1837. D'altres personatges que a començaments del 1836 estaven amb els progressistes i es comprometeren també amb Istúriz, com el comte de Las Navas,⁶⁷ tornaren després al progressisme i arribaren a actuar pocs anys més tard des de posicions republicanes.⁶⁸ Larra prengué una altra opció, i es pot imaginar que fou també la perseverança en actituds moderades el que li costà el seu profund enuig davant els afers públics.

65. Article sobre teatre publicat a «El Español» del 12 de setembre de 1836, no col·leccionat però citat extensament per José Ramón LOMBA Y PEDRAJA, *Mariano José de Larra (Figaro). Cuatro estudios que le abordan o le bordean* (Madrid, Tipografía de Archivos, 1936), p. 177, n. 1. A la col·lecció d'«El Español» de la Biblioteca Nacional de Madrid, única de les localitzades que conté els números posteriors al mes d'agost, manca el corresponent a aquest dia, toscament separat del volum amb algun instrument de tall.

66. A Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, p. 192, n. 39.

67. Peter JANKE, *op. cit.*, p. 220.

68. Robert MARRAST, «Introducción biográfica y crítica», a José DE ESPRONCEDA, *Poesías líricas y fragmentos épicos*, «Clásicos Castalia», 20 (Madrid, 1970) p. 21 i n. 31. La coincidència d'Espronceda i Las Navas l'any 40, assenyalada per Marrast, fa pensar en la possibilitat que també la candidatura d'Espronceda a les eleccions del juliol de 1836, per la província d'Almeria, fos en certa mesura en combinació amb el grup d'Istúriz, com la de Larra; sembla que en aquell moment les opcions varen estar molt polaritzades entre el grup esmentat i el de Mendizábal, i no és possible que Espronceda, després dels atacs de l'abril i el maig, s'associés amb aquest últim.

També des del maig de 1836 fins a la seva mort es pot definir en les actituds de Larra, al meu entendre, un altre element de continuïtat, pel que fa a la seva idea de la professió d'escriptor. Són ben conegudes les expressions d'escepticisme en relació amb aquella, de vegades en tons marcadament patètics, els últims mesos de la seva vida; s'observen clarament en articles com *Horas de invierno* i *La Nochebuena de 1836*. Ara bé, potser el compromís de Larra amb el grup d'Istúriz, la seva voluntat d'obtenir un càrrec de diputat en unes eleccions ostensiblement manegades des del poder i, sobretot, la seva decisió de callar durant aquells mesos no manifestava ja una desesperació general en relació amb la seva tasca d'«*escritor público*»? En la contraposició establerta per Larra entre la veu crítica del simple ciutadà i la recolzada per la tribuna de les corts⁶⁹ hi havia quelcom de negació de la seva trajectòria anterior, com hi era en els seus articles sobre les activitats de l'Ateneo de Madrid i sobre l'estrena d'*Antony*, de Dumas.⁷⁰

Els fets de La Granja, el final de l'experiència Istúriz, comportaren un capgirament a la vida i l'obra de Larra, però la ruptura de la seva trajectòria personal que l'havia dut a col·laborar amb el nou grup moderat no havia estat menys greu, tot i que l'afectà en un altre sentit. Ambdós factors contribuïren, sens dubte, juntament amb motius d'altra mena que no correspon d'analitzar aquí, a la crisi personal de Larra que el dugué al suïcidi.

69. Cf. la nota manuscrita citada per Tarr a Rubén BENÍTEZ, ed., *op. cit.*, p. 187.

70. A la secció d'editorials del diari, acostumaven a aparèixer diversos articles, pel que es pot entendre, en funció de la seva importància i actualitat.

APÈNDIX *

1. *Primer article editorial d'«El Español» (23-III-1836), p. 2.*

MADRID

Miércoles 23 de Marzo

En este mismo número de nuestro periódico y en el artículo de la sesión regia insertamos íntegro el discurso del trono, y reservándonos para más espacio el hacer de él un examen detenido, no tenemos inconveniente en declarar hoy que nos ha parecido tan importante documento destituido de todo color político, grave defecto e imperdonable sobre todo en momentos tan críticos, y en que la revolución de España estriba esencialmente en cuestiones de principios. Si se considera por otra parte que tanto la clausura de las pasadas Cortes como la apertura de las nuevas, a que ese discurso debía de servir como de inauguración, tienen por primer objeto un proyecto de ley electoral, por medio del cual la España pueda dar la verdadera expresión de su voluntad, y eso para proceder a revisar sus leyes fundamentales en todos los puntos en que se hallan en contradicción con las nuevas necesidades de la época, semejante falta de color político se hace mucho más notable. No vemos en el discurso del Trono sino una larga enumeración de las mejoras intentadas, y una lista de las disculpas que el gobierno cree tener para no haberlas llevado a cabo con arreglo a sus terminantes promesas; y en una palabra, un artificioso panegírico, más bien que de sus hechos, de sus buenas intenciones, y nuevos proyectos y promesas vagas y generales, que no dicen relación alguna con el punto esencial y urgente de la guerra de Navarra, y el no menos importante de la revisión legal y conveniente de nuestras leyes fundamentales.

2. *«El Español» (10-VII-1836), p. 3*

MOVIMIENTO DE LA POBLACIÓN

Defunciones

Parroquia de San Sebastián

Parece que «El Liberal», periódico que se publicaba en esta misma corte, ha cesado de ver la luz; así lo había anunciado el propio «Liberal» en su último número, lo cual prueba siempre una penetración extremada en sus redactores: veían lejos. Pero posteriormente hemos alcanzado a ver un alcance al «Liberal», el cual Dios sabe donde le alcanzará, redactado en los términos siguientes:

Alcance al «Liberal» de hoy 7 de julio de 1836

Sin anuencia del que abajo se firma, que es el fundador y director del «Liberal», se ha insertado en el número de esta mañana un anuncio, expresando la cesación de este periódico. En esta atención cree de su deber manifestar

* Sobre l'atribució d'aquests articles a Larra, *vid.* la nota 1 del text. Hem modernitzat la grafia i l'accentuació; no s'ha alterat la puntuació ni s'han proposat correccions als passatges on sembla haver-hi errates.

al público que quien se ha separado de esta empresa es el sujeto que proporcionaba los fondos; y que tanto el director como los redactores del «Liberal», exceptuando uno, continuarán publicándole tan pronto como puedan verificar el arreglo consiguiente a esta ocurrencia; pero siempre libres de toda coacción, firmes, inalterables en sus principios políticos, a cuya defensa no renunciarán jamás. Ignorando las causas que hayan podido dar lugar a este suceso, el director se reserva publicarlas luego que reúna los datos. Madrid 7 de julio de 1836.

VALENTÍN LLANOS, *ex-procurador a Cortes.*

Resulta por ese alcance que debían de estar torcidos «El Liberal» y su director hasta el punto de no saber uno de otro. En un tiempo como el que alcanzamos, ésta es una nueva prueba de la unión que entre nosotros reina y que indudablemente nos ha de salvar.

Resulta otrosí que quien se ha separado de la empresa es el sujeto que proporcionaba los fondos, y realmente es ése motivo para que cese de publicarse un periódico; que siendo como se ha dicho mil veces órgano apreciadísimo de la opinión del país, debía de tener una suscripción más que suficiente para sus cortísimos gastos.

Resulta además que «El Liberal» ha muerto, pero siguen buenos el director y sus redactores, lo cual debe tranquilizar mucho al público y a los suscriptores, y siguen libres de toda coacción, firmes, inalterables en sus principios políticos, es decir, que seguirán siendo los mismos cada uno en su casa. Esto es generoso y no se verifica aquí aquello de *a muertos y a idos* etc. etc. Muerto o vivo «El Liberal», con fondos o sin ellos, sus redactores siempre serán sus redactores.

Resulta también que en cuanto el Sr. Director sepa lo que le ha pasado a su periódico se apresurará a comunicarnos: determinación que alabamos, en atención a lo difícil que sería que nos lo dijese antes de saberlo.

De todas suertes nosotros sentimos mucho esta especie de acontecimientos; «El Liberal», dejando de publicarse por falta de fondos, según él, y según otros por falta de fondo, ha venido a encontrarse, contra su gusto, en una posición verdaderamente ministerial. Se ha encontrado sin dinero; se ha portado como un gobierno. Por aquí se convencerá de que no se puede decir *de esta agua no beberé*.

Nosotros, poniéndonos de parte del director por lo mucho que en su alcance alcanza, deseamos sinceramente que «El Liberal», al anunciar su muerte, haya sido el enfermo de aprensión, y deseamos que siguiendo su loable costumbre, al decir eso no haya sabido lo que se ha dicho. Ojalá que pueda decir algún día *si estaré yo vivo y no lo habré reparado*; ojalá que resucite al tercer día para venir a juzgar con su acostumbrado tino a los muertos y a los vivos.

Empero, si va de veras, y si está tan muerto como él dice, *seále la tierra tan leve, como él fue pesado a sus lectores.*

En atención a que nadie se ha de condoler, el duelo no se despide en ninguna parte, quien se despide es el muerto mismo.

3. *Segon article editorial d'«El Español» (23-VII-1836), p. 2*

En este mismo número y en su correspondiente lugar insertamos un artículo que nos remite un suscriptor respondiendo al «Eco», acerca del acontecimiento de la noche del 17 del corriente.

Después del artículo que en «El Eco» leímos sobre este incidente, nos habíamos propuesto no tocar una materia que considerábamos bastante dilucidada; pero obligándonos la imparcialidad de que hacemos profesión a insertar en nuestras columnas el remitido citado, no nos es posible dar lugar más tiempo a que se pueda creer por el mero hecho de su impresión, que participamos en todo y por todo de sus opiniones.

Ya que la ocasión se presenta, advertiremos de paso a nuestros detractores y a los que se complacen en suponernos órganos y campeones de un gobierno a quien nada debemos y de quien nada solicitamos, que aun en los casos en que creemos de conveniencia rigurosa prestar fuerza y apoyo al poder, no conocemos más que un modo de hacerlo. Prestar apoyo al poder, es, en nuestro entender, no sólo defender aquellos actos suyos que pueden conducir al bien, y rebatir los cargos injustos de una oposición ciega, sino avisarle de los riesgos en que pudiera inadvertidamente caer; y decimos inadvertidamente, porque no suponemos que pueda estar en el interés ni en el plan de ningún gobierno ponerse en posiciones comprometidas con desaciertos o medidas prematuras y aventuradas. Por aquí se comprenderá que juzgamos que el mayor favor que a un gobierno pueden hacerle los mismos que traten de prestarle apoyo, es censurar aquellas determinaciones suyas que pueden desvirtuar su prestigio. La justicia, la razón y la verdad han de ser siempre el norte primero del escritor público, que sin interés personal se lanza en tan difícil carrera, y su independencia la primera joya de valor a sus ojos.

«Nuestra causa es tan fuerte, ha dicho Lermínier, que nos permite ser justos hasta con nuestros enemigos.» Nuestros lectores, después de haber comparado las relaciones hechas por el capitán general y por el «Eco del Comercio» de la ocurrencia de la serenata dada a los candidatos por Madrid, están en el caso de poder juzgar imparcialmente. «El Eco del Comercio», con una moderación en él desusada ha rebatido, en nuestro entender, victoriosamente la explicación dada en la orden de la plaza; y nos apresuramos a encomiar esa moderación del «Eco» por varias razones. Primera, porque de ella inferimos que cuando nuestro colega no la usa, no es porque no sepa, sino porque no quiere; segunda, porque entendemos que esa moderación es hija de la buena causa que «El Eco» defiende en este particular, lo que nos prueba que cuando se tienen razones, no es necesario recurrir a declamaciones vagas y frases de relumbrón patriótico, y esto nos da ya nueva luz sobre otros artículos que diariamente nos regala aquel periódico.

Sin convenir precisamente con «El Eco» en que una reunión de centenares de personas que se van dando música por las calles a la una de la noche sea un acto privado, abogaremos por el derecho que tiene un número cualquiera de ciudadanos en todo país libre de enunciar su alegría en ocasión de la elección de sus representantes, dando a éstos el parabién en una inocente serenata.

Dos puntos hay que tener presentes; si hay alguna ley local o de circunstancias que coarte momentánea u ocasionalmente este derecho, o le imponga alguna condición; y si semejante acto puede ser pretexto que encubra intenciones de otra especie más maligna.

En el primer caso parecíamos hallarnos, según el artículo 6 del tratado 6.º de las reales ordenanzas del ejército, citado por el señor capitán general, que previene no se ejecuten fiestas, ni acto alguno público que pueda ser motivo de juntarse mucho pueblo donde hubiese tropas de guarnición o de cuartel sin dar parte primero al gobernador o comandante. Sin meternos a discutir la justicia u oportunidad del artículo en cuestión, basta que exista, para que en tanto que no se derogue legalmente, le creamos suficiente para hacer nece-

sario aquel permiso. Ahora bien, si el permiso no se había pedido, como se pidió recientemente para otra serenata dada al general Córdova, es evidente que la autoridad tenía derecho a intervenir en la reunión; pero ¿cómo debía hacerlo la autoridad para no comprometer su decoro, y la razón misma que a todos sus actos debe presidir? La autoridad debió dirigir sus dependientes al jefe o jefes que dirigían la reunión, amonestándoles que se retirasen, supuesto que no habían cumplido con un requisito que la ley exige para semejante desahogo, y sólo en caso de no haber encontrado cabeza alguna que respondiese a la demanda, sólo en el caso de obstinada resistencia, podía proceder a disipar por vías de hecho la serenata. El pueblo, en nuestro entender, no es un rebaño, y creemos que son pocas las veces en que puede la autoridad tratar a los ciudadanos pacíficos militarmente. Mejor sistema nos parece ése para un campamento que para una capital civilizada.

Perdónenos S. E. si no podemos aprobar lo ocurrido. Respetamos sus buenas intenciones, su energía, su valor personal; y hasta su celo elogiaríamos, si no fuese en esta ocasión un exceso de ese mismo celo lo que da margen a estas reflexiones.

El segundo punto que hemos anunciado como digno de notarse se reduce a si semejante acto puede ser pretexto que encubra intenciones de otra especie más maligna.

Esto puede suceder; no sabemos, ni nos atreveríamos a asegurar que fuese tal el caso presente. Creemos por el contrario tan débil el poder de los alborotadores, y tan pocos necios a los que pudieran incitarlos, creemos tan en contra suya la opinión pública, que no juzgamos que les pase siquiera por la imaginación a los pocos que podrían tener interés en alucinar porciones de individuos turbar el orden público. Pero admitimos la posibilidad. ¿Qué debe hacer en tal caso un gobierno? Un gobierno tiene el derecho de vigilar, de hacer circular sus dependientes, de tener a la mira hasta fuerza armada para un evento. En el caso de notarse movimiento subversivo, tendencia maligna, insultos, agravios que ataquen la seguridad de los demás ciudadanos que están a su custodia, debe intimar la dispersión, y sólo en el caso de resistencia o de persistencia en el delito puede recurrir a la fuerza. Pero proceder contra una reunión por si tiene segundas intenciones, y sin esperar a que dé de ellas muestras hostiles, sería como prender a un hombre que fuese por la calle, porque quién sabe si va a cometer un robo. Y he aquí lo que hay de sensible en el extraordinario celo del Excmo. Sr. Capitán general, que ha podido dar lugar a que recayera tal inculpación sobre el gobierno, a quien creemos bien lejos de semejante arbitrariedad: porque, desengañense las autoridades de una vez: los desaciertos de los agentes del gobierno recaen, se identifican con el gobierno mismo, y no sin injusticia, en la opinión pública, porque el gobierno es realmente responsable de los actos de los agentes en quien libra su confianza.

Esta es nuestra opinión; esto lo que en el particular nos parece justo decir. Resueltos a prestar fuerza al gobierno en momentos en que toda desunión nos parece mortal para la causa liberal, decididos a no esperar mucho de un gobierno, a quien tampoco se prestan las circunstancias, y a esperar lo todo de la nación misma que va a reunirse en breve para salvarse a sí propia como mejor le parezca, no seremos amigos suyos tan ciegos que nos falten fuerzas para enseñarle los escollos en que pudiera tropezar; y rebatiendo los cargos injustos, conservaremos siempre nuestra independencia para hacerle los que creamos justos.

Esta es en nuestro entender la mejor manera de defender la libertad; sólo de este modo sabemos ser ministeriales.

4. *Segon article editorial d'«El Español» (25-VII-1836), p. 2*

A la vista tenemos un opúsculo impreso con el título de «Memoria sobre la exención del pago de contribuciones de guerra, concedida a la Milicia Urbana de las provincias del norte por los excelentísimos señores generales en jefe RODIL y MINA, escrita en virtud de la circular de la diputación de Navarra de 1.º de marzo de 1836, por un nacional navarro».

La cuestión tratada en este opúsculo y en él defendida con luminosas y justísimas razones, es una verdadera cuestión de circunstancias locales y ocasionales: el autor reconoce el principio indisputable que hace pesar igualmente sobre los ciudadanos todos las cargas generales del Estado, rehuendo por tanto el grave cargo que a su defensa pudiera hacerse; pero de él mismo deduce sus principales y más fuertes razones. Una breve historia de la Milicia Urbana y Nacional de Navarra, una reseña rápida de los méritos extraordinarios por ella contraídos, prueban cuán excepcional es su posición, y que los señores generales citados, al determinar en su favor lo que a primera vista pudiera parecer como un privilegio, no hicieron más que proporcionarle una verdadera indemnización. Es evidente que la circunstancia de hallarse colocada la Milicia Nacional de Navarra desde el principio de la lucha que nos devora, en la cuna misma y teatro de la guerra, la ha puesto en el caso de sufrir más inmediatamente embates, vicisitudes y peligros, que de ninguna manera afligen tan de cerca ni tan constantemente a la de otros puntos de la Península. Pagando de continuo con sus personas, con sus bienes mismos un tributo considerable al Estado, sólo aliviando de cargas a los Milicianos navarros, se podía nivelarlos con la suerte de los demás del reino; y añadir a los gravámenes que su posición especial le hace padecer la contribución de guerra, es sin duda alguna, como dice el autor del opúsculo, hacerla de peor condición; su celo, sus sacrificios vendrían a ser en tal caso una ocasión de castigo para ella, más bien que un objeto de justo premio.

Sabido es, dice, que toda distinción es odiosa, pero también lo es que hay casos en que es indispensable las haya para premiar en cierto modo los servicios que proporciona la clase distinguida, compensando los perjuicios que sufre por otra parte, y esto es lo que propusieron los Excmos. señores generales en jefe para dictar la ejecución de que se trata.

La diputación provincial no ha pensado según parece del mismo modo: sin entrar a examinar las causas que pueden haberla movido a repeler ese premio concedido a los laudables esfuerzos de clase tan benemérita, bien se puede asegurar que por lo menos su decisión fue hija de no haber necesitado bastante la diferencia que entre ella y las demás del país existe, diferencia que exigía una distinción también en el reparto de las cargas. Por medio de un paralelo entre las diversas clases de habitantes sujetos a la contribución de guerra, prueba el autor de la memoria su diferente posición. Con respecto a los señores próceres y procuradores de aquella provincia, que además de las cargas comunes y exposición en las fortunas, tienen que sufragar a los gastos de la corte, tienen al menos un premio, una indemnización en la prerrogativa que tal distinción y confianza les dispensa, y unos y otros tienen más medios para sufrir tales gastos.

Con respecto a los militares propietarios en el país, añade; que al fin el servicio de la guerra y la exposición personal de su profesión, en la qual han establecido un verdadero contrato con el Estado, por él cobran sueldos fijos, y no es de poca importancia que la consideración, la gloria y los ascensos en su carrera les esperan el día del triunfo para indemnizarles de sus penas; al paso que el nacional, el día que concluya el peligro, vuelve a entrar en la

autoridad de su clase de pacífico ciudadano; movilizada en tiempo de guerra como el militar, y sufriendo en aquellas provincias su misma suerte, no puede consolarle la misma esperanza de adelanto o de lucro.

Si además de sus extraordinarias cargas que no llevan en sí indemnización, no se exime a los nacionales navarros de la contribución de guerra, resultará que se le hará de igual condición que otra clase, a la cual no se puede hacer reconvencción de verdadera culpabilidad, pero que tampoco contrae mérito alguno, como es la de aquellos propietarios que desde el principio de la lucha han creído conforme a su natural tranquilo, o a su deseo de evitar incomodidades, dejar el país, teatro del peligro y de la devastación, trasladando, aunque momentáneamente, su domicilio a puntos de la península menos expuestos a los embates de la guerra civil.

A esta clase pertenecen varias personas que se han ausentado de Navarra, dice el opusculista, a las que estoy bien distante de echar en cara semejante medida; pero sí les diré, que poniéndose la mano en el pecho, me respondan ¿cuál ha sido la razón de abandonar un país que hasta ahora habían habitado? y no me negarán les ha movido el objeto de huir de la guerra, de comprometerse a tomar una parte activa en la lucha, y disfrutar de la tranquilidad que sea susceptible en las circunstancias; recuerden pues estas ventajas, cuando lo hagan de que el nacional no paga contribución de guerra, y la encontrarán más llevadera; haciéndose igualmente cargo de que si estuviesen en el país, podrían proporcionar beneficios a la justa causa con la influencia que las gentes bien acomodadas tienen sobre las que no lo son.

No es menos importante la consideración de promover el espíritu público por medio de un premio, cimentado en bases de eterna justicia; porque es fuerza conocer que el interés, o por lo menos el galardón merecido, tienen parte en la conducta de los hombres; y por muy patriotas que sean, los hombres difícilmente podrían resistir a la idea de sacrificios, no sólo estériles a ellos, sino que siendo desconocidos o negados, fuesen para ellos un manantial de padecimientos, un verdadero castigo, en vez de un objeto de consideración.

En este particular sólo un párrafo citaremos, cuya verdad salta a los ojos de cualquiera.

«En cuanto a los que han entrado nacionales por disfrutar de la exención, que son los menos, diré: que todavía tienen mayor derecho a que se les guarde que a los demás, porque al fin no deja de ser un contrato, y muy sagrado, que no es justo infringir: con arreglo al cual, consultadas sus circunstancias, se decidieron a abrazar un compromiso, que los que critican están bien distantes de tomar, ni es político por los fatales resultados que debe producir en los valles que se han pronunciado, y que ya se han experimentado en el pueblo de Carcastillo, punto interesantísimo en razón de los muchos recursos que anteriormente ha recibido la facción, y que habiéndose declarado por la justa causa algunos, han dejado de hacerlo mayor número, por haber llegado al tiempo la circular de la diputación para la no exención. Además, es bien seguro que el interés es el primer móvil del hombre, y que seríamos más felices, si conociendo todos los españoles las ventajas que proporciona un gobierno representativo, se hubiesen rodeado a sostener el trono de nuestra inocente REINA, abandonando la causa del pretendiente.»

Esta razón es efectivamente en nuestro entender una de las más poderosas que abraza la memoria en cuestión: grandes elogios merece quien se siente con fuerzas para sacrificios heroicos y desinteresados, pero no por eso son menos dignos de consideración los que en el interés general no pueden prescindir de envolver el personal: cosa tanto menos de extrañar, cuanto que en general aquél lleva en sí encerrado éste.

En vista de las razones de este folleto, no podemos menos de inclinarnos en favor de los nacionales navarros; bien entendido que no por eso dejamos de reconocer el principio de la igualdad de las suyas: al contrario; en el mismo sentido de ese principio parece justo aliviar de veras a aquéllos que por su posición particular se ven en el caso de contribuir al Estado, con otros mucho más duros y gravosos: en cuyo caso la exención, no sólo no es injusta, sino que se convierte de privilegio, en pura indemnización.

5. «*El Español*» (2-VIII-1836), p. 2

DE LAS OCURRENCIAS DE MÁLAGA Y DEL SR. DE MENDIZÁBAL

No sabemos qué verdad se tenga, pero hemos oído decir que el Sr. D. Juan Álvarez y Mendizábal, comandante del tercer batallón de la Guardia Nacional de Málaga, había hecho o trataba de hacer dimisión de este cargo, consecuente con los principios, que siendo presidente del consejo de Ministros anunció, en ocasión de habersele ofrecido dicha comandancia.

Y como es fácil que de la memoria de muchos haya borrado la acumulación de sucesos nuevos la conducta que en aquella ocasión observó el Sr. de Mendizábal y los principios a que nos referimos, reproduciremos literalmente aquel documento, que tantos encomios le valió por parte de los hombres de todos los partidos de aquel tiempo; porque la verdad y la razón son irresistibles, y de todas las épocas y circunstancias.

DE OFICIO

En la mano tenía la pluma para contestar al oficio de V. de 16 del corriente, y aceptar el nombramiento que en él me comunica de primer comandante del tercer batallón de esa Guardia Nacional, cuando llegó a mis oídos el rumor del suceso ahí acaecido el 19 también del actual.

No bien informado de su naturaleza para apreciar en todo su valor la influencia más o menos funesta que pueda tener en los destinos de la patria, prescribeme la prudencia que use de toda circunspección.

Yo no puedo calificar en esta respuesta ese suceso, y menos aún puedo juzgar por falta de datos, si el batallón que me ha honrado con su confianza se encuentra tan exento de equivocación o de error, como yo deseo en lo íntimo de mi alma.

No es mi ánimo vituperar ni aplaudir. Como ministro y como ciudadano, mi divisa es muy conocida: trono de ISABEL II, regencia de la REINA Gobernadora, y progreso cimentado en el orden y la legalidad.

Y nada que no sea legalidad y orden puede simpatizar conmigo, ni como ciudadano ni como ministro.

Si por desdicha, y estoy muy ajeno de creerlo, se hubiese olvidado un solo momento esa Guardia Nacional, de que sin el respeto más profundo a estas dos garantías, no es posible ni la libertad ni la prosperidad del país, lejos de poder admitir el puesto envidiable en cualquiera otras circunstancias de mandar un batallón de ciudadanos sumisos a las leyes y mantenedores de la tranquilidad pública, no cumpliría con mis deberes de consejero de la corona, si no la inclinara a disolver el cuerpo que no hubiese correspondido a su instituto, ni satisfecho las esperanzas de la nación. Contentaríame entonces con el simple dictado y uniforme de Guardia Nacional, porque ésta es una sus-

tancia pura y sin mancha, independiente y libre de pasajeros y desventajosos accidentes.

Estoy hablando a V. con la franqueza de un compañero de armas. Cualquiera que sea la masa de hombres que las empuñen en defensa de su patria, el honor es la bandera que ha de jurarse y seguirse, con tal que en ella estén inscritos los nombres mágicos de ISABEL y libertad.

Permítame V., pues, que yo sepa de una manera positiva que el tercer batallón de la Guardia Nacional de Málaga no se ha separado ni una línea de la senda estrecha y gloriosa del orden y de la legalidad, y entonces recibiré el título de su comandante, considerándole como uno de los timbres más lisonjeros de toda mi vida política.

Entretanto sólo puedo manifestar a V. mis deseos vehementísimos de honrarme cuanto antes con ese título

Dios guarde a V. muchos años. Madrid 28 de febrero de 1836. — Juan Alvarez y Mendizábal. — Señor D. Antonio Bresca, comandante del tercer batallón de Guardia Nacional de Málaga.

Sabidos los últimos sucesos de Málaga, en que parece haber tomado parte la Guardia Nacional toda, nada más natural que a muchas personas que siguen escrupulosamente la historia de los tiempos y de los hombres, y que conocen la probidad tan generalmente confesada del Sr. de MENDIZÁBAL, les haya ocurrido la idea de que ese señor consecuente con aquellos principios pudiera hacer dimisión de su cargo de comandante del tercer batallón de la Guardia Nacional de Málaga, por no pertenecer a un cuerpo que miserablemente ha echado sobre sí una mancha tan horrible. Pero nosotros no creemos que sea mera ocurrencia suya: nosotros nos inclinamos de buena gana a creer que hay algo de cierto en esa noticia. Por más que en punto a sistema de gobierno, y a planes rentísticos hayamos disentido siempre y sigamos disintiendo del Sr. don Juan Alvarez y Mendizábal, siempre hemos hecho justicia a su honradez y a su patriotismo: así nos hemos apresurado a consignarlo en nuestras columnas repetidas veces. Ahora bien, ¿habríamos de pensar que el comandante ausente del tercer batallón confirmase con su silencio los atentados del 26?

No; en ese punto defenderemos siempre al señor de Mendizábal. Él lo ha dicho en ocasión de turbulencias semejantes a éstas, y en ocasión en que otra minoría, vencida en las elecciones trató de recurrir a la fuerza para quebrantar el voto general de los electores y inutilizar la votación. El mismo lo dijo. *Como ministro y como ciudadano*, es decir, entonces y ahora, la *divisa* del Sr. Mendizábal es muy conocida: *trono de Isabel II, regencia de la Reina Gobernadora, y progreso cimentado en el orden y la legalidad. Y nada que no sea legalidad y orden puede simpatizar con él, ni como ciudadano, ni como ministro.*

Y si esto decía el Sr. de Mendizábal, cuando sólo se trataba de admitir el mando de un batallón, en el cual podía dudar todavía si había individuos que hubiesen tomado parte en los movimientos ocurridos en Málaga en los días 19, 20 y 28 de febrero, y cuando esos acontecimientos no llevaban un carácter que pudiera compararse con el de los recientes, ¿qué no deberá pensar y decir ahora él, que como comandante se halla al frente de un cuerpo participe todo, no ya de un acto más o menos culpable de insubordinación, sino manchado con el asesinato de dos autoridades, y declarado en completa rebelión, tan rebelión como la del pretendiente, pues que como ella consiste en no reconocer el trono legítimo de Isabel II ni las leyes fundamentales del Estado y

en recusar la inmediata expresión de la voluntad nacional que en las próximas Cortes revisoras debe definitivamente pronunciarse?

Digámoslo de una vez: cuando hombres que tenían sobre sí semejantes cargos mezclan entre sus aclamaciones el nombre respetable de un patriota como el Sr. de Mendizábal, ¿cómo podría éste no rechazar con indignación la mala interpretación que a su patriotismo dan aquellos hombres extraviados, y el mal uso que quieren hacer de su nombradía? ¿Podría el Sr. de Mendizábal no apresurarse a desengañar a las turbas poco meditadoras a quienes con su nombre pudieran los malvados alucinar— ¡Oh! no; su silencio sería culpable, criminal. Sería agregarse a la causa de la ilegalidad, del desorden, de la rebelión. No; es imposible. Pero ¿a qué nos cansamos más en demostrar lo que el Sr. de Mendizábal tiene probado, y lo que, según dice, acaba de ratificar?

Por todas estas razones creemos nosotros que es cierta la noticia que nos han dado: por eso nos lanzamos desde luego a alabar por su noble conducta al Sr. de Mendizábal. Llor en todo caso al ex-comandante del tercer batallón de la Guardia Nacional, que sabría de esa manera desarmar a los revoltosos, quitándoles la máscara con que tratan de encubrirse, y que renunciando a aquel cargo, probaría que su nombre siempre se encontrará como él mismo ha dicho, del lado de la legalidad y del orden; porque quiera las reformas y el progreso que quiera, sabe muy bien que en un gobierno representativo, el camino está cerrado a la rebelión: en ocasión sobre todo en que van a reunirse Cortes revisoras, ¿cuál es el pretexto de los nuevos facciosos que en el horizonte español se presentan?

Seguros estamos de que esa manifestación del señor de Mendizábal, que nos han dado por cierta y que creemos, no será por él desmentida, y de que ya a la hora de ésta gimen con ella las prensas de algún periódico. ¡Llor, si tal sucede, volvemos a decir, al patriotismo del Sr. de Mendizábal!!!